

Гнатів Оксана,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ У ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Держава, як і інші суб'єкти, є учасником різних за змістом цивільних правовідносин. Однак, особливість її участі полягає у тому, що набувають цивільні права і створюють цивільні обов'язки для неї органи державної влади у межах передбаченої законом компетенції. Саме таку конструкцію закладено у ст. 170 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1]. Водночас, ст. ст. 1173-1176 ЦК України вказують на те, що держава відшкодовує шкоду, завдану органом державної влади, їх посадовою або службою особою. Отож, законодавець розмежовує таких публічних суб'єктів, як держава і орган державної влади. У зв'язку із цим, на практиці виникають низка проблем щодо застосування вказаних норм.

Однією із проблем участі держави у цивільному процесі полягає у тому, чи може орган державної влади, який здійснює повноваження у визначеній сфері суспільних відносин, звертатися до суду із позовами від імені держави. Велика Палата Верховного Суду (далі – ВП ВС) неодноразово наголошувала у своїх постановках, що держава може брати участь у судових процесах в особі державних органів, зокрема, як позивач, за правилами цивільного, господарського або адміністративного судочинства, виходячи, насамперед із суті правовідносин, суб'єктного складу та інших чинників, які можуть впливати на визначення юрисдикції судів [2]. Водночас, орган державної влади повинен мати законодавчо визначені повноваження для участі у цивільному процесі від імені держави. Таку правову позицію займала ВП ВС у справі № 641/8857/17, у якій зазначено: держава бере участь у справі, яка розглядається у порядку

цивільного судочинства, як сторона через відповідний її орган, наділений повноваженнями саме у спірних правовідносинах, зокрема і представляти державу в суді [3].

Як вбачається із розглядуваної постанови, повноваження державного органу, як і у відповідній сфері, так і щодо представництва повинні визначатися у нормативно-правовому акті. Більш того, у ч. 2 ст. 19 Конституції України [4] закріплено імперативну норму, згідно із якою органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, у межах і у спосіб, визначені Конституцією та законами України. Аналіз вказаних конституційної норми і висновків ВП ВС дає підстави вважати, що повноваження на представництво держави повинні визначатися виключно законами, а не підзаконними нормативними актами.

Ілюстративною з цієї позиції є постанова ВП ВС від 01 червня 2021 року у справі № 925/929/19 [5], яка до певної міри є революційною щодо викладених у ній висновків. По-перше, статус центральних органів виконавчої влади не завжди визначається законами, його конкретні функції і повноваження у визначеній сфері суспільних відносин закріплені у підзаконних нормативних актах (Постановах Кабінету Міністрів України, якими затверджені положення). По-друге, повноваження таких органів на представництво інтересів держави у суді визначаються на підставі ст. 28 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 року [6]. По-третє, відмова або бездіяльність центрального органу виконавчої влади щодо захисту прав держави у суді є підставою для представництва її інтересів органами прокуратури. По-четверте, органи Держгеокадастру можуть звертатись до суду з позовами щодо відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також повернення самовільно зайнятих чи тимчасово зайнятих земельних ділянок, строк користування якими закінчився.

Водночас, Верховний Суд визначає, що у справах про надмірно сплачену суму виконавчого збору відповідачем виступає держава в особі Відділу примусового виконання (дії якого призвели до безспірного стягнення коштів) та Казначейської служби (яка відповідно до законодавства є органом, який здійснює повернення коштів з державного бюджету) [7]. Ця ж позиція відображена у Постанові Верховного Суду від 10 листопада 2021 року у справі № 346/5428/17. Зокрема, у ній наголошується, що відповідно до ст. 2 ЦК України держава Україна є учасником цивільних відносин, а тому має бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди за рахунок держави; Державна казначейська служба України, як орган, наділений повноваженнями у спірних правовідносинах, у цій справі є органом, через який держава бере участь у справі як сторона [8].

Така судова практика свідчить про необхідність удосконалення відповідних процесуальних норм, оскільки процесуальні кодекси передбачають обов'язок позивача вказати реквізити відповідача. Очевидно, що необхідно зазначати державу Україна як відповідача в особі відповідного органу державної влади, які здійснює повноваження відповідно до закону у визначеній сфері суспільних відносин. По суті такий орган здійснює процесуальне представництво держави ст. 56 Цивільного процесуального кодексу України.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.12.2021)
2. Постанові Верховного Суду від 01.07.2020 р. у справі № 826/16739/18. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/90228189> (дата звернення: 10.12.2021)
3. Постанові Верховного Суду від 25.03.2020 р. у справі № 641/8857/17. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/88570901> (дата звернення: 10.12.2021)
4. Конституція України: Закон України від 28.07.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08#n54> (дата звернення: 10.12.2021)
5. Постанові Верховного Суду від 01.06.2021 р. у справі № 925/929/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/97926626> (дата звернення: 10.12.2021)
6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 10.12.2021)

7. Постанові Верховного Суду від 19.06.2018 р. у справі № 910/23967/16. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/75004222> (дата звернення: 10.12.2021)

8. Постанові Верховного Суду від 10.11.2021 р. у справі № 346/5428/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/101064302> (дата звернення: 10.12.2021)

Гонгало Регіна Францівна,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЗВИТОК АНТРОПОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ, З ТОЧКИ ЗОРУ, ЧІТКО ВИРАЖЕНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Антропологія (грец. *ανθρωπος* — людина, *λογος* — наука) — біологічна наука, що вивчає тілесну природу людини, її походження і подальший розвиток, близько стоїть до суспільних наук, також наука про походження й еволюцію людини, утворення людських рас і про нормальні варіації фізичної будови людини. Як самостійна наука сформувалася в середині 19 століття [2].

Ю. Ю. Штурцев зазначає, що антропологія права – це саме та наукова дисципліна, яка завдяки антропо-правовому підходу вивчає та досліджує закономірності формування, функціонування і розвитку спільностного права [3].

Водночас, на думку вченого, вона володіє й значним емпіричним матеріалом, який і повинен піддаватись відповідній теоретичній «обробці» з метою отримання об'єктивних закономірностей.

Натомість у юридичній енциклопедії правова антропологія пояснюється тим, що проявляється не тільки як сфера правових знань і система теоретичних підходів, що спрямовані на висвітлення взаємовідносин людини з правовою реальністю; але й коли й такі